Floravaktarna i Skåne Rapporterar

Rapunkelklocka i Skåne

Kjell-Arne Olsson & Charlotte Wigermo

Bild 1. Från Stjärneholms slottsruin är rapunkelklocka känd sedan 1847. Foto: jorchr. 2007-10-14. GFDL. Wikipedia commons

Knölklockans ädle släkting, så kan man kanske kalla rapunkelklockan. Båda har en gång i tiden odlats som köksväxter för sina ätliga rötters skull. Rapunkelklocka är sällsynt och föredrar herremännens bosättningar medan knölklocka *Campanula rapunculoides* är vanlig och finner sig väl tillrätta i envars enkla täppa. Gemensamt för dem båda är att de är alltför vackra för att bara betraktas som ogräs.

Utbredning

Rapunkelklocka *Campanula rapunculus* är känd från ett fåtal lokaler i Skåne, Blekinge och Halland, varav fem i Skåne samt en i Blekinge är aktuella. På två av de aktuella Skånska lokalerna har arten funnits under mycket lång tid, de övriga har upptäckts under de senaste decennierna. Den har också blivit funnen på tre ruderatlokaler under Skånesflora inventeringen.

I Blekinge förekom den på en lokal under minst 60 år och upptäcktes 2001 på en ny. I övrigt har den endast blivit funnen tillfälligt på Öland. I Danmark förekommer den sällsynt, främst på öarna. Den är inte känd från Norge och från Finland finns endast tillfälligt fynd. Världsutbredningen omfattar större delen av Europa, Väst- och Sydvästasien samt Nordafrika. I Sverige och Danmark är den från början förvildad från odling.

Ekologi

Rapunkelklocka odlades tidigare som köksväxt och förvildades ibland. Rötterna är ätliga. I Skåne växer den i anslutning till gamla parker. Längre söderut i Europa växer den i ängsmark, glesa skogar och gles buskmark. Den sprider sig dåligt men kan finnas kvar länge på sina enskilda växtplatser.

Rapunkelklocka, ***Campanula rapunculus***

Beskrivning. Rapunkelklocka är en tvåårig, storväxt och nästan helt kal ört. Roten är tjock och tapplik, den liknar en rova och är ätlig. Stjälken kan bli nästan en meter hög, den är kal upptill och glest styvhårig nedtill. De basala bladen är omvänt äggrunda, i kanten naggade eller vågiga, stjälkbladen är smalt lansettlika. Rapunkelklocka blommar i juli–augusti med blekt blåvioletta blommor som sitter på långa blomskaft i en ganska smal ensidigt vänd klase. Blomkronan är omkring två centimeter lång och är djupt flikad med upprätta flikar. Foderflikarna är syllika. Fruktkapseln är upprätt.

Rapunkelklocka liknar mest ängsklocka (*C. patula*), men den senare har rödlila blommor med bakåtböjda flikar, samt kvastlik blomställning. Arten knölklocka (*C. rapunculoides*) har, liksom rapunkelklocka, tapplik rot och blommor i ensidig klase, men är flerårig, hårig och har kortskaftade blommor.

Utbredning. Rapunkelklocka är mycket sällsynt och förekommer mest tillfälligt, utom i Skåne där den åtminstone förr var mer regelbunden. Arten växer vid gårdar och gamla trädgårdar, i parker och ängar. **Första fynduppgift** är från Belteberga i Skåne och publicerades 1823 av Fries (Hylander 1971). Exemplar insamlade av Fries i Belteberga finns i Naturhistoriska riksmuseets samlingar.

Användning. Rapunkelklockans rot är ätlig och arten odlades förr som köksväxt. Enligt Nyman (1868) är roten ”närande samt smakar nästan som Scorzonera”.

Etymologi. Artnamnet *rapunculus* är en diminutivform av latinets *rapa* (rova) och betyder ’liten rova’, vilket syftar på det rovlika roten.

Ur: Anderberg, A. & Anderberg, A.-L., 2007. Den virtuella floran.
>http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html<.
Naturhistoriska Riksmuseet.

Lokaler

Under 2011 floraväktade och inventerade Göran Nilsson alla aktuella förekomster av rapunkelklocka i Skåne. På ruderatlokalerna Vankiva, Eslöv och Simrishamn kunde den inte återfinnas. Dessa förekomster har tydligen varit av höst tillfällig karaktär. På fem lokaler återfann Göran glädjande nog rapunkelklocka. Tidigare har den även noterats från bl.a. Maltesholm 1922–28, Torup 1838–1928, Alnarp 1920 och Nils Liljas trädgård vid Klockaregården i Billinge på 1870-talet.

Bild 2. Rapunkelklocka *Campanula rapunculus*. Foto: Hectonichus 2007-05-15. GFDL. Wickipedia comons.

Bälteberga

Bälteberga nämndes första gången i skrift i slutet av 1300-talet, men den nuvarande huvudbyggnaden är från 1730-talet. Linné besökte godset den 8 juli 1749. Han skriver om aprikoser, persikor, vinrankor etc. men nämner ingen rapunkelklocka, utan det är först Lars Levi Læstadius som omkring 1820 uppmärksammar arten från Bälteberga. I dag växer den i ett rikt bestånd i en betad sluttning ned mot Råån strax sydväst om mangårdsbyggnaderna.

Nygård

Nygård, 5 km sydväst om Bälteberga, är en större gård i Härslöv där rapunkelklocka blev funnen i utkanten av parken 2004. Några år senare blev större delen av förekomsten förstörd genom anläggning av en trädgård. 2011 återstod bara några få plantor.

Tabell 1. Rapunkelklocka i Skåne 1989–2011.

År	Bälteberga	Stjärneholm	Ystad	Nygård	Säbyholm
1989	160				
1993	200				
1994	70				
1996			finns		
1997			10		
1998			9		finns
1999		5	8		
2000	363	13	15		
2001	200	100			
2002		300			
2003	35		11		
2004	290		40	rikligt	
2007		606		finns	
2009		190			
2011	729	367	94	2	5

Karta 1. Rapunkelklocka i Skåne 2011.

Säbyholm

Ranunkeklocka nämns första gången från Säbyholm 1964. Här växer din i en f.d. försöksodling som väl är resultatet av några landskronabotanisters odlarglädje under mitten av 1900-talet. Antalet plantor av rapunkelklocka har alltid varit få.

Sjärneholm

Stjärneholms borgruin är känd som växtplats för rapunkelklocka sedan 1847. Stjärneholm byggdes i början av 1500-talet men revs redan 1627. Kvar finns lämningar av vallgraven, huvudbyggnaden och två flyglar. På denna vackra plats blommar oftast ett hundratal plantor av rapunkelklocka. Om man besöker Stjärneholm för att titta till rapunkelklockan, kan man även passa på att leta efter jättestarr *Carex riparia* i den gamla vallgraven.

Ystad

Rapunkelklocka upptäcktes på P7:s f.d. regementsområde 1997. Här växer den i knappt hundra exemplar på ett igenväxande ruderatområde nordost om de tidigare kasernerna.

Hot och framtid

Rapunkelklocka är en mycket ovanlig växt och det har den alltid varit i Skåne. Den har aldrig varit mycket vanligare än nu, så ur ett landskapsperspektiv förefaller förekomsten vara stabil. På ett par lokaler har den vuxit under mycket lång tid, vilket visar på artens stabilitet karaktär. Ett hot kan vara en alltför långtgående igenväxning ellet t.ex. anläggningsarbeten av den typ som till stor del spolierade förekomsten vid Nygård. Det är dock glädjande att antalet blommande exemplar ökat vid Bälteberga, Sjärneholm och Ystad under 2000-talet. Detta – tillsammans med artens omvittnade överlevnadsförmåga - inger tillförsikt och hopp om rapunkelklockans framtid i Skåne.

Litteratur

Anderberg, A. & Anderberg, A-L. *Den virtuella floran.* www.linnaeus.nrm.se

Thor, G. 1992. Artfaktablad Campanula rapunculus rapunkelklocka i Aronsson M. (red.) 1999. *Rödlistade kärlväxter i Sverige.* Artfakta. ArtDatabanken, SLU.

Tyler, T. m.fl. (red.). 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning.* Lund.